

Reactie op

'Zijn complotdenkers psychotisch?'

Ik dank collega Veling e.a. (2021) voor hun verhelderende vergelijking tussen complottheorieën en paranoïde wanen. Alleen de laatste alinea ('beste benadering') roept bij mij vragen op.

Waarom zou de '*listen empathize agree partner*' (LEAP)-methode, die ontwikkeld is voor mensen met schizofrenie zonder ziekte-inzicht, nuttig zijn in de omgang met complotdenkers, die - zoals de auteurs beargumenteren - voor het grootste deel juist geen paranoïde wanen hebben? Met name voor de groep mainstream complotdenkers die door Veling e.a. worden omschreven als 'rebels with a cause' (mensen die zich door hun complotdenken superieur willen voelen ten opzichte van de 'onwetende massa') is de vraag of luisteren en empathie en instemming betonen wel zo'n heilzame methode is, of dat deze aanpak juist het omarmen van de complotgedachten nog verder zal versterken.

De mooie differentiëring die de auteurs maken tussen de verschillende groepen complotdenkers rechtvaardigt ook een verschillende benadering van deze groepen. Waar mensen met een lagere sociale status en psychosociale problemen (die volgens de auteurs aanvankelijk het grootste

AUTEUR

Yolande de Kok, psychiater, PPC Haaglanden.

Correspondentie

Yolande de Kok (y.d.kok@dji.minjus.nl).

Geen strijdige belangen meegedeeld.

deel van de complotdenkers uitmaakten) gebaat kunnen zijn met een empathische en luisterende houding, zou de groep mainstream denkers die met hun complotideeën vooral hun eigen gevoel van superioriteit willen vergroten, wel eens het meest gebaat kunnen zijn bij een neutralere bejegening (te vergelijken met de bejegening van patiënten met theatraal en *acting-out* gedrag). Dit is uiteraard een hypothese. De grondigheid waarmee de auteurs op de achtergronden van de verschillende complotdenkers, ook in relatie tot mensen met paranoïde wanen, zijn ingegaan, verdient een verdere uitwerking van de benaderwijze.

Antwoord aan

De Kok

Collega De Kok werpt de vraag op welke benadering het beste is bij complotdenken. Terecht geeft ze aan dat er grote verschillen zijn in de mate waarin mensen complottheorieën aanhangen. Er is een spectrum van sterk wantrouwen naar gevestigde instituties en vaccins tot extreme overtuigingen over bijvoorbeeld bloed drinkende pedofiele satanisten. Ook de sociodemografische achtergrond van complotdenkers is sterk gevarieerd; tijdens de coronapandemie is complotdenken wijder verspreid geraakt in alle lagen van de samenleving. Het is dan ook een terechte suggestie dat bejegening van mensen die complottheorieën aanhangen ook kan variëren.

In ons artikel verkenden wij verschillen en overeenkomsten tussen complotdenken en paranoïde wanen. We concludeerden dat er ondanks overeenkomsten ook belangrijke verschillen zijn. We konden slechts een begin van een aanzet geven over de benadering van mensen met complotdenken en suggereerden dat verbindende

gesprekstechnieken, zoals toegepast bij mensen met schizofrenie zonder ziektebesef, nuttig zouden kunnen zijn. We volgden hierbij het sociaalwetenschappelijke betoog van wetenschappers zoals Harambani (2017), die stellen dat pathologiseren en veroordelen van complotdenkers niet vruchtbaar is, omdat die benadering geen recht doet aan de betekenis van complottheorieën voor mensen en voorbijgaat aan hun beweegredenen.

Zeker nu objectieve waarheidsclaims in deze tijd van epistemische instabiliteit problematischer zijn geworden, moeten we ons méér inspannen om mensen met radicaal andere opvattingen dan de onze te bereiken. De LEAP-methode is een voorbeeld hoe we kunnen zoeken naar verbinding en gedeelde stukjes werkelijkheid, ook als extreme overtuigingen, achterdocht en vijandigheid dit sterk bemoeilijken.

De Kok vraagt zich af of empathie en reflecterend luisteren bij 'mainstream' complotdenkers wel verstandig is. Ze

refereert aan kenmerken die vaak voorkomen bij mensen met persoonlijkheidsproblematiek, waarbij behandelaars beter een neutrale houding aan kunnen nemen, omdat sterke emotionele betrokkenheid averechts kan werken. Wij denken dat een neutrale houding en verbindende gesprekstechnieken goed samen kunnen gaan. Empathie en reflecterend luisteren zijn gericht op contact maken en begrijpen welke functie het complotdenken voor iemand heeft. Hierdoor kan er ruimte ontstaan voor verandering, zonder dat iemand door deze benadering gesterkt wordt in extreme overtuigingen. Ook is het hierbij goed mogelijk op een respectvolle manier duidelijke grenzen te hanteren, met oog op veiligheid en wet.

In het korte bestek van deze reactie kunnen we de benadering van complotdenken niet verder uitwerken. We hopen dat in een aparte bijdrage nog te doen. Het gaat niet alleen om de vraag hoe mensen individueel met elkaars opvattingen kunnen omgaan, maar ook over het verminderen van polarisatie door de (sociale) media en het meer betrekken van sociale en gedragswetenschappen bij het maken van en communiceren over beleid van de overheid.

LITERATUUR

Harambam J. The truth is out there: conspiracy theory in an age of epistemic instability. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam; 2017.

AUTEURS

Wim Veling, psychiater, UMCG, Rijksuniversiteit Groningen.

Bram Sizoo, psychiater, Landelijke Eenheid, Nationale Politie.

Jelle van Buuren, socioloog, ISGA, Universiteit Leiden.

Coen van den Berg, psycholoog, Landelijke Eenheid, Nationale Politie.

Wishal Sewbalak, psychiater, GGZ Delfland.

Marieke Pijnenborg, psycholoog, Rijksuniversiteit Groningen, GGZ Drenthe.

Nynke Boonstra, verpleegkundig specialist ggz, KieN VIP, NHL Stenden hogeschool, Leeuwarden.

Stynke Castelein, medisch socioloog, Lentis, Rijksuniversiteit Groningen.

Lisette van der Meer, psycholoog, Lentis, Rijksuniversiteit Groningen.

Correspondentie

Prof. dr. W. Veling (w.veling@umcg.nl).